ePublishing

Dialogoi! Theory and Praxis in Education

Vol 8 (2022)

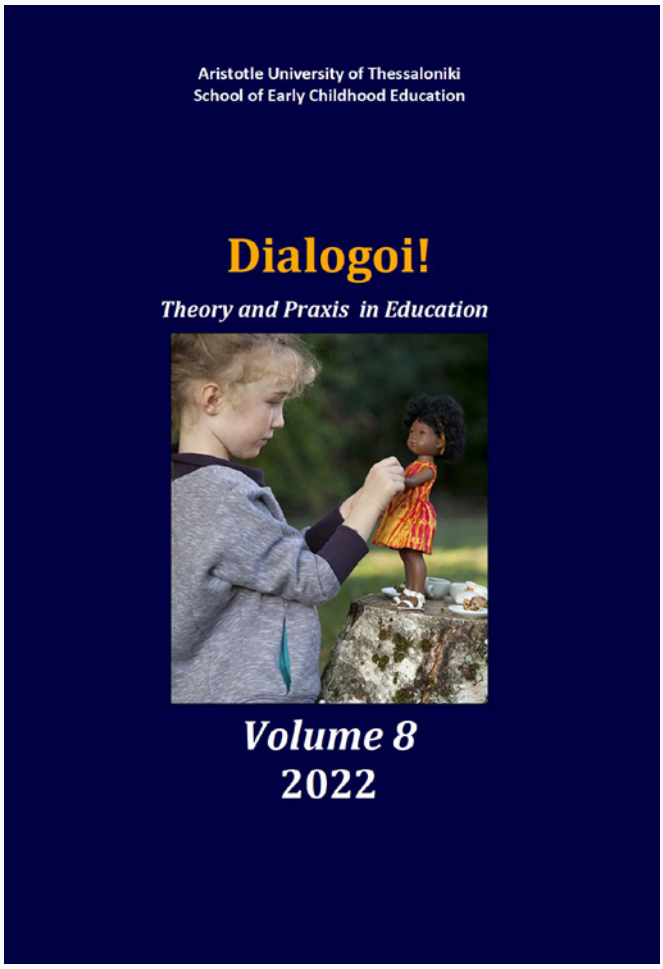

Female role models in contemporary children's informational books Breaking the gender ideological dichotomy in the field of Science

Rosy Triantafyllia Angelaki

doi: 10.12681/dial.30585

Copyright © 2022, Ρόζη-Τριανταφυλλιά Αγγελάκη

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Angelaki, R. T. (2022). Female role models in contemporary children's informational books Breaking the gender ideological dichotomy in the field of Science. *Dialogoi! Theory and Praxis in Education*, *8*, 285–302. https://doi.org/10.12681/dial.30585

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 26/03/2026 17:46:42

Διάλογοι! Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες Αγωγής και Εκπαίδευσης
2022, Τεύχος 8, σσ. 285-302
e-ISSN: 2459-3737

© Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
http://dx.doi.org/10.12681/dial.30585

Πρότυπα γυναικών στα σύγχρονα παιδικά βιβλία γνώσεων. Καταρρίπτοντας την έμφυλη ιδεολογική διχοτομία στον χώρο των Επιστημών

Ρόζη-Τριανταφυλλιά Αγγελάκη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης & Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Περίληψη

Τα πραγματογνωστικά παιδικά βιβλία γνώσεων είναι έργα πολυτροπικά με μορφωτικό χαρακτήρα, που σκοπό έχουν να πληροφορήσουν παιδιά προσχολικής ή πρωτοσχολικής ηλικίας για οτιδήποτε τους περιβάλλει, μέσα από απλές και τεκμηριωμένες περιγραφές. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η τάση των τέτοιων έργων να περιπλέκουν ηθελημένα το μυθοπλαστικό στοιχείο στις ιστορίες τους. Συχνά, η μορφή των σύγχρονων κειμένων είναι ιδιάζουσα, καθώς φέρουν χαρακτηριστικά της μυθιστορηματικής βιογραφίας, της αυτοβιογραφίας και των παιδικών εικονοβιβλίων, επιβεβαιώνοντας την υβριδικότητα του είδους. Εν προκειμένω, θα εξετάσουμε το έργο της Στέλλας Κάσδαγλη *30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πώς μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ* (2020), και τον *Άτλαντα σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες της Ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο* (2019) της Μιράλντα Κολόμπο. Θα μας απασχολήσει πώς οι συγγραφείς επιχείρησαν να πληροφορήσουν τα παιδιά για την ενασχόληση των γυναικών με τις Επιστήμες, με σκοπό να τα καταστήσουν επιστημονικά εγγράμματα και να συμβάλλουν στη διακοπή της αναπαραγωγής διακρίσεων και ανισοτήτων, ιδιαίτερα όσον αφορά στην ενασχόληση των γυναικών με τις Επιστήμες και την Τεχνολογία.

Λέξεις κλειδιά: Παιδική Λογοτεχνία, παιδικά βιβλία γνώσεων, αυτοβιογραφικός λόγος, έμφυλα στερεότυπα, επιστημονικός γραμματισμός

Abstract

Children's informational books are multimodal and serve educational purposes. Their primary goal is to inform children of pre-school age and early-school age about the world they live in through simple documented descriptions. However, in recent years, many children's informational books intentionally weave fictional elements into their stories. These modern texts are often idiosyncratic and share common characteristics with elements found in fictional biography, autobiography and children's picture books, a fact which confirms the hybridity of this new emerging genre. When the books are biographical or autobiographical, incentives are assigned to the characters who expose parts of themselves as they are being revealed to their readers. In these types of narratives, the characters are considered to be invented and the reality of what shapes their actions is defined as being semiotically organized. This article deals with children's informational books with an autobiographical content in whose pages reality and fiction intertwine and identities are reinvented. We will examine how two women authors engage their readers in a textual game of discovering the identity of the female scientist narrators who act as role models

Υπεύθυνη επικοινωνίας: *Ρόζη-Τριανταφυλλιά Αγγελάκη*, angelaki@nured.auth.gr, Ακαδημαϊκή Υπότροφος Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης / Διδάσκουσα Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Ηλεκτρονικός εκδότης: *Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών*
URL: http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/dialogoi

by supplying information on their activities. We will see how they blend real information with imagination as well as how they attempt to bust stereotypes in the male-dominated scientific field. More specifically, we examine Stella Kasdagli's book *30 women who have changed the world and how you can change it, too* (2020) and Miranda Colombo's *Atlas of important people: 101 historical figures who have changed the world* (2019). We shall explore the ways in which these two authors inform their young readers of the role of women in the Sciences not only in order to educate them on scientific matters but also to contribute to the eradication of gender discrimination and inequality, specifically where women in the fields of Sciences and Technology are concerned. Methodologically, qualitative content analysis was used in combination with the tenets of New Criticism. Basic categories include theme, characters, setting, the narrator and the ideological content and poetics of the chosen authors. The final result of informational books also involves the intentions of the illustrator and raises issues about young reader/spectator the response. Therefore, by extension, the aesthetic value and the semiotics of the images are also examined in order to ascertain whether they present a unified visual and semiotic whole and whether they complement or usurp the linguistic version of the text. The basis for all of the above is the classification of Nikolajeva και Scott (2001) and the theory regarding the 'grammar' of the visual text as formulated by Kress και van Leeuwen (2003).

Keywords: Children's Literature, informational books, autobiography, gender stereotypes, scientific literacy

Εισαγωγή

Τα παιδικά βιβλία γνώσεων χωρίζονται στα πληροφοριακά, που επιμορφώνουν τα παιδιά για ένα οποιοδήποτε ζήτημα, και στα πραγματογνωστικά, που πραγματεύονται οτιδήποτε έχει σχέση με την Ιστορία, τη θρησκεία, την τεχνολογία, τους πολιτισμούς κ.λπ. (Anderson, 2002· Καρπόζηλου, 2000). Πρόκειται για έργα με λεκτική και οπτική αφήγηση, διαγράμματα, πίνακες, χάρτες, βιβλιογραφία κ.λπ., που επιδιώκουν να παρουσιάσουν στα παιδιά τον κόσμο όπως είναι (Αγγελάκη, 2021). Σε αυτά συναντούμε ποικιλία τεχνοτροπιών, πολλαπλούς εκφραστικούς κώδικες, αλλά και αφηγήσεις όπου λαμβάνει χώρα η ανακατασκευή του παρελθόντος, καθώς και η ανασημασιοδότηση όρων, όπως λ.χ., εαυτός, φύλο, φυλή, έθνος, κοινωνική τάξη κ.λπ.

Ουσιαστικά, στα σύγχρονα παιδικά βιβλία γνώσεων η υβριδικότητα αποτελεί το βασικότερο γνώρισμα, κάτι που δυσχεραίνει την απόδοση του σαφούς ορισμού τους. Οι σημερινοί συγγραφείς αναμειγνύουν ολοένα και περισσότερο το φανταστικό στοιχείο στη ροή της αφήγησής τους, πιθανότατα βασιζόμενοι στο ότι τα παιδιά μπορούν να βιώσουν ως πραγματική μια κατάσταση με τη βοήθεια της φαντασίας τους, που ενεργοποιείται με τη μυθοπλασία· βέβαια, σε μια πιο βελτιωμένη εκδοχή της (Barton et al., 2004). Κατ' επέκταση, θα είναι περισσότερο διασκεδαστική η ανάγνωση του έργου, και τα παιδιά θα αφομοιώσουν καλύτερα τα δεδομένα που τους παρουσιάζονται (Σακελλαρίου, 1990).

Η τάση αυτή των συγγραφέων γίνεται κατανοητή, αν σκεφτούμε και ότι γνώσεις που θέλουν να επικοινωνήσουν στους αναγνώστες-παιδιά βασίζονται σε γεγονότα με σχέσεις αιτίου και αιτιατού. Αξιοποιούν, λοιπόν, αφηγηματικά στοιχεία και τεχνικές που παλαιότερα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά σε λογοτεχνικά κείμενα, αφού οι ερμηνείες

γεγονότων, φαινομένων, τεχνολογικών επιτευγμάτων κ.λπ., ενέχουν το υποκειμενικό στοιχείο·και λογικό, αφού προκειμένου να οικοδομηθούν, βασίζονται αναγκαστικά σε κάποιου είδους αναπαράσταση (Nora, 1978).

Στα σύγχρονα πραγματογνωστικά βιβλία γνώσεων η πλοκή είναι μεν χαλαρή, παραμένει όμως υπαρκτή και συχνά προσιδιάζει σε εκείνες των αφηγηματικών έργων (Lukens, 2003). Όταν, μάλιστα, πρόκειται για βιογραφίες και αυτοβιογραφίες προσώπων, αποδίδονται κίνητρα στους χαρακτήρες, που αυτοανακαλύπτονται καθώς αποκαλύπτονται στα μάτια των αναγνωστών. Επομένως, τέτοιου είδους αφηγήσεις λογίζονται επινοημένοι χαρακτήρες και η πραγματικότητα που διαμόρφωσε τις πράξεις τους σημασιοδοτείται ως σημειωτικά οργανωμένη (Eakin, 1985· Gilmore 1994· Τριάντου, 2012). Στο συγκεκριμένο άρθρο μας θα μας απασχολήσουν βιβλία γνώσεων για παιδιά, όπου ο αυτοβιογραφικός λόγος ταλαντεύεται ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη μυθοπλασία και αποτελεί τόπο ανακατασκευής ταυτοτήτων. Θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο δυο γυναίκες συγγραφείς επιχείρησαν να παρασύρουν τους αναγνώστες τους σε ένα κειμενικό παιχνίδι αναζήτησης της ταυτότητας του αφηγητή και να πληροφορήσουν τους αναγνώστες τους αναφορικά με τη δράση σπουδαίων γυναικών από τον χώρο της Επιστήμης, που λειτουργούν ως πρότυπα συμπεριφοράς. Θα εξετάσουμε το πώς ανέμειξαν πραγματικές πληροφορίες με τη φαντασία τους και αν κατάφεραν να αποδομήσουν στερεότυπα σχετικά με την ανδροκεντρική επιστημονική δράση (Buck, et al., 2002· Harding 1983· Stoltzfus, 1998).

Αναφορικά με την επιλογή του μεθοδολογικού πλαισίου, ακολουθήθηκε η ποιοτική μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου, που αξιοποιήθηκε συνδυαστικά με τις αρχές της Νέας Κριτικής. Βασικές κατηγορίες αποτέλεσαν το θέμα, οι χαρακτήρες και το σκηνικό, το πρόσωπο του αφηγητή, ενώ λήφθηκε υπόψη και το ιδεολογικό περιεχόμενο και η ποιητική των συγγραφέων (Κανατσούλη, 2018· Løvland, 2016 ·McCallum & Zipes, 1999). Ωστόσο, το τελικό αποτέλεσμα στα βιβλία γνώσεων εμπλέκει εξίσου μαζί με τις προθέσεις του συγγραφέα και εκείνες του εικονογράφου, ενώ επισύρει και ζητήματα της αναγνωστικής ανταπόκρισης του ανήλικου αναγνώστη-θεατή (Doonan, 1999· Larkin-Lieffers, 2010)· κατ' επέκταση, ερευνήθηκε η αισθητική αξία και η σημειωτική των εικόνων, το αν αποτελούν ένα ενιαίο οπτικό και νοηματικό σύνολο και αν συμπληρώνουν ή ανατρέπουν τη γλωσσική εκδοχή του κειμένου. Βάση για αυτά αποτέλεσε η ταξινομία των Nikolajeva και Scott (2001) και η θεωρία για τη «γραμματική» του οπτικού κειμένου των Kress και van Leeuwen (2003).

30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πώς μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ

Πρόκειται για πραγματογνωστικό παιδικό βιβλίο γνώσεων, που πλησιάζει την αυτοβιογραφία και προσιδιάζει στο είδος της μυθιστορηματικής βιογραφίας (Jay, 1984). Σκοπό έχει την προώθηση της πλουραλιστικής αντίληψης για την ιστορική πραγματικότητα και την αφηγηματοποίηση της καθημερινής ζωής γυναικών, που το όνομά τους έμεινε στην ιστορία χάρη στα επιστημονικά τους επιτεύγματα. Τέτοιες είναι η γενετίστρια Μαίρη-Κλαίρ Κινγκ, η νομπελίστας Μαρί Κιουρί, η μαθηματικός και συγγραφέας Άντα Λάβλεϊς, η αστρονόμος Ενριέτα Σουάν-Λίβιτ, η χημικός και κρυσταλλογράφος ακτίνων Χ Ρόζαλιντ Φράνκλιν και η προγραμματίστρια Γκρέις Χόπερ.

Στο συγκεκριμένο βιβλίο (εικ. 1) η συγγραφέας σκηνοθετεί τις διαπροσωπικές σχέσεις των προσώπων που αυτοπαρουσιάζονται. Καθώς φωτίζονται άδηλες πτυχές της

ζωής των δυναμικών πρωταγωνιστριών του βιβλίου και τα ατομικά τους κίνητρα, το κοινό διευκολύνεται να ταυτιστεί μαζί τους. Καθώς, μάλιστα αυτές διαθέτουν στοιχεία που απαιτούνται από τις γυναίκες σήμερα, το παιδί δύναται και να διανύσει νοητά την απόσταση που το χωρίζει από την εποχή που εκείνες έζησαν (Barry, 2013· Γαζή, 2003· Wittrock, 2000).

Εικόνα 1

30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πώς μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ

Το βιβλίο με το πολύχρωμο, σκληρό εξώφυλλο και το pop art στυλ συνδυάζει αφηγηματικές τεχνικές και «καλλιτεχνικές καινοτομίες που χαρακτηρίζονται από πυρετική φαντασία, αδιάκοπο πειραματισμό, ανάδειξη ιδιομορφίας, πρωτοποριακό συμβολισμό» (Μπενέκος, 1980). Είναι χωρισμένο σε δυο μέρη: Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τα έγχρωμα πορτρέτα των γυναικών που συστήνονται στον ανήλικο αναγνώστη. Αυτά καταλαμβάνουν ολόκληρη τη δεξιά σελίδα, η οποία δεν αριθμείται. Η εικονογράφηση εδώ επιτελεί ρόλο διακοσμητικό: Χάρη στα σχέδια της Φωτεινής Τίκκου με τα έντονα, χαρούμενα χρώματα, οι αναγνώστες διασκεδάζουν και συγχρόνως αποκτούν μια πρώτη εντύπωση για το πώς ήταν οι γυναίκες που εξιστορούν συνοπτικά την πορεία τους, στον δρόμο για την κατάκτηση μιας περίοπτης θέσης στο επιστημονικό βάθρο.

Σε κάθε αριστερή σελίδα επίσης δεν υπάρχει αριθμός, αλλά εντοπίζεται λεκτική αφήγηση: Στο επάνω μέρος της, με πλάγια γραμματοσειρά, περιγράφεται συνοπτικά η ιστορία της εκάστοτε γυναίκας που άλλαξε τον κόσμο, ενώ στο κάτω, με γράμματα

έντονα και εντός εισαγωγικών, ο αναγνώστης διαβάζει μια φράση της κάθε γυναίκας όπως τη βρήκε, την επεξεργάστηκε και τη μετέφερε στο βιβλίο η συγγραφέας (εικ. 2 & 3).

Εικόνες 2 & 3
Οπτική και λεκτική αφήγηση πρώτου μέρους

Και ενώ στα παιδικά βιβλία γνώσεων επιχειρείται δια του λεκτικού και εικονιστικού κώδικα η παρουσίαση και εξήγηση του «πραγματικού» κόσμου στα μάτια του ανήλικου αναγνώστη, γίνεται αντιληπτό πως η προάσπιση της αλήθειας τους, τρόπον τινά, βάλλεται, αφού είναι ιδωμένη από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία –και λογικό αφού, ο άνθρωπος ζει αφηγούμενος τη ζωή του, πολλές φορές με αφηγήσεις που ηθελημένα ή μη παραμορφώνουν την πραγματικότητά του ως γνήσιος "homo narrans" (Fisher, 1984).

Στο κάτω μέρος της ίδιας σελίδας, ο αναγνώστης πληροφορείται σε ποιο σημείο του βιβλίου μπορεί να ανατρέξει, προκειμένου να διαβάσει την ιστορία της εκάστοτε γυναίκας. Πρόκειται για το δεύτερο, ουσιαστικά, μέρος του βιβλίου, το οποίο ξεκινά με ένα παράρτημα με τις χρονολογίες-ορόσημα στις ζωές των επιστημονισσών που παρουσιάζονται (εικ. 4), και ολοκληρώνεται με επιλογικά σημειώματα (εικ. 5). Σε όλα υπάρχει η λεζάντα «Κάτι που δεν ήξερες» με έντονη γραμματοσειρά και σε αυτά η συγγραφέας, μέσα σε 2 γραμμές, δίδει επιπλέον πληροφορίες στα παιδιά για τη ζωή των γυναικών που διάλεξε να τους συστήσει. Κατανοούμε πως η Κάσδαγλη προσπαθεί να εξηγήσει αντικειμενικές καταστάσεις που διαμόρφωσαν την ανθρώπινη δράση και να ισορροπήσει μεταξύ της επιστημονικής έρευνας και της αφήγησης (Ricoeur, 1983).

Κατ' ουσίαν, προβαίνει στη σκιαγράφηση γνωστών αλλά και σχετικά άγνωστων πλευρών της ζωής και της προσωπικότητας των παρουσιαζόμενων γυναικών. Εκείνες απευθύνονται στους αναγνώστες σε πρώτο πρόσωπο· έτσι καθίστανται οι ιστορικές αυτές μορφές περισσότερο οικείες και προσιτές στις συνειδήσεις τους. Επί παραδείγματι, κάτω από τις ημερομηνίες-σταθμούς της ζωής της Μαίρη-Κλαίρ Κινγκ, η γενετίστρια απευθύνεται σε πρώτο πρόσωπο στον αναγνώστη, ξεδιπλώνοντας προσωπικές της στιγμές. Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος του βιβλίου, φέρεται να εξομολογείται πως «στα 15 της είχε χάσει την κολλητή της από καρκίνο κι αυτό για εκείνη ήταν ισχυρό κίνητρο» (Κάσδαγλη, 2020), (εικ. 6), για να «αποκωδικοποιήσει τον καρκίνο του μαστού» και την «αλληλεπίδραση των γονιδίων και του περιβάλλοντος σε ασθένειες όπως ο καρκίνος, η κώφωση, η σχιζοφρένεια, ο ιός HIV και ο λύκος» (σελ. 97).

1867 Γεννιέται στη Βαρσοβία της Πολωνίας.
1891 Ακολουθεί τη μεγαλύτερη αδερφή της Μπρόνια στο Παρίσι για σπουδές.
1898 Ανακαλύπτει τα στοιχεία πολώνιο και ράδιο.
1903 Μοιράζεται το Νόμπελ Φυσικής με τον άντρα της Πιερ Κιουρί και τον Ανρί Μπεκερέλ.
1911 Της απονέμεται το Νόμπελ Χημείας.
1914 Επιβλέπει τη δημιουργία 220 κινητών και σταθερών ακτινολογικών μονάδων για την υποστήριξη των τραυματιών πολέμου.
1934 Πεθαίνει από απλαστική αναιμία λόγω της έκθεσής της σε ραδιενέργεια.

Εικόνα 4
30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πώς μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ

Κάτι που δεν ήξερες

Εκτός από την ίδια και τον σύζυγό της, τιμήθηκε με Νόμπελ και η κόρη της η Ιρέν.

108

Εικόνα 5
30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πώς μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ

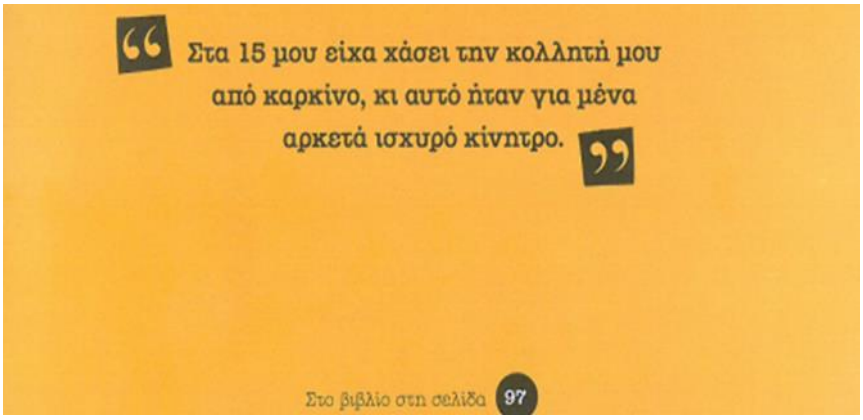

Εικόνα 6
Μαίρη-Κλαίρ Κινγκ, πρώτο μέρος

Η λογοτέχνιδα, προφανώς, στοχεύει στο να καθυποτάξει την ιστορία σε μια ενδιαφέρουσα και προσιτή στα παιδιά αφηγηματική κατασκευή, εμποτισμένη με αληθινά γεγονότα. Η γνωριμία των αναγνωστών της με την προσωπικότητα της συγκεκριμένης επιστημόνισσας που ενδεικτικά αναλύουμε, γίνεται με την ενσωμάτωση στο κείμενο αφηγηματικών στοιχείων που, συνήθως, εντοπίζονται σε βιβλία λογοτεχνικά

(Onley, 1980). Τα δε συμβάντα που εξιστορούνται από την ίδια την Κινγκ προβληματίζουν το κοινό, στο οποίο αποκαλύπτονται όχι μόνο τα αίτια, αλλά και το αποτέλεσμα που επέφεραν στην ψυχοσύνθεσή της. Τοιουτοτρόπως, ο αναγνώστης δύναται να συνθέσει μια αρκετά ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με τα ενδιαφέροντα και τον ψυχισμό της γενετίστριας και, κατ' επέκταση, να την οικειοποιηθεί και να ταυτιστεί μαζί της.

Η εξιστόρηση της Κινγκ ξεκινά με τη χαρακτηριστική φράση: « 'Ω, έλα τώρα, πώς κάνεις έτσι;', μου είπε ο Ρόμπ, τον οποίο μέχρι πέντε λεπτά νωρίτερα θα σύστηνα ως σύζυγό μου- κάτι που, όπως είχα μάθει από το στόμα του, εκείνος δεν ήθελε πια να ισχύει» (Κάσδαγλη, 2020, σελ. 98). Στην παράγραφο αυτή η Κινγκ μοιράζεται με τους αναγνώστες πως ο άντρας της «την είχε εγκαταλείψει για μια μεταπτυχιακή του φοιτήτρια» και «για να της χρυσώσει το χάπι, της έφερε δώρο μια ηλεκτρική σκούπα», την οποία «δεν του έφερε στο κεφάλι» (σελ. 98), όπως ήθελε, για χάρη της κόρης τους. Παρακάτω αφηγείται ότι προσπάθησε σκληρά (i) για να καταλήξει στη σημαντική για την ανθρωπότητα ανακάλυψη του υπεύθυνου για τον καρκίνο στις γυναίκες γονιδίου και (ii) να ισορροπήσει ανάμεσα στα καθήκοντά της ως μητέρας, γυναίκας και ερευνήτριας- άλλωστε, είχε διαβάσει πως «η Σιμόν Ντε Μποβουάρ είχε πει κάποτε ότι, για να πάρει ο κόσμος μια γυναίκα στα σοβαρά, θα πρέπει η γυναίκα αυτή να είναι τρεις φορές καλύτερη από έναν άντρα» (σελ. 100).

Διαβάζοντας τα παραπάνω, οδηγούμαστε στα εξής συμπεράσματα: Στο έργο αξιοποιούνται τεχνικές της αυτομυθοπλασίας και της αυτοβιογραφίας·και κάπως έτσι, γίνεται κατανοητό πως, για όσους επιχειρούν να δώσουν σαφή ορισμό για τα παιδικά βιβλία γνώσεων, τα πράγματα είναι περίπλοκα και, συνάμα, γοητευτικά, αφού προκύπτει έντονα το ζήτημα διάκρισης των σημασιών της αφήγησης, αλλά και των ορίων Ιστορίας-Λογοτεχνίας (Genette, 1980· Genette et al., 1987· Sprinker, 1980). Ταυτόχρονα, διαπιστώνουμε πως η συγγραφέας επιχειρεί να προωθήσει στα παιδιά την ιδέα του επιστημονικού γραμματισμού και τη σημασία του για την ικανότητα λήψης αποφάσεων, την ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία και την εφαρμογή επιστημονικών γνώσεων, που μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο τόσο στο ίδιο στο άτομο, όσο και στον κοινωνικό του περίγυρο (Pella et al., 1966· Prewitt, 1983· Shortland, 1988).

Στο κείμενο, επίσης, εντοπίζουμε την περιγραφή της επίμονης και επίπονης προσπάθειας της Κινγκ και της στήριξης που έχαιρε, όχι από τη μητέρα της, που «τρέμοντας από θυμό» αναρωτιόταν «πώς ήταν δυνατόν η Κινγκ να παρατάει την κόρη της και να τρέχει για δουλειές» (Κάσδαγλη, 2020, σελ. 99) ή «μονολογούσε μουτρωμένη ότι δε φανταζόταν πως η Κινγκ θα εγκατέλειπε πάλι το παιδί της» (σελ. 101), αλλά από τον πρώην καθηγητή και μέντορά της, Άλαν. Στις περιγραφές αυτές ανιχνεύουμε την απόπειρα της Κάσδαγλη να απεμπολήσει έμφυλες ανισότητες σε χώρους παραγωγής της επιστημονικής γνώσης, καθώς και αλλοτινές πατριαρχικές προσεγγίσεις στον χώρο της Επιστήμης και της Τεχνολογίας. Αυτό φαίνεται πως το κάνει εφαρμόζοντας στο βιβλίο της ιδέες της φεμινιστικής επιστημολογικής οπτικής, εστιάζοντας στη συμβολή των γυναικών στην επίτευξη επιστημονικών ανακαλύψεων (Cockburn, 2009· Hekman, 1997· Wajcman, 2010).

Την άρση στερεοτυπικών θεωρήσεων που θέλουν την επιστημονική κοινότητα ανδροκρατούμενη, στη βάση της αναχρονιστικής αντίληψης ότι η θέση των ανδρών στην κοινωνία είναι κυρίαρχη, την επιβεβαιώνουν και τα λεγόμενα άλλων προσωπικοτήτων που παρουσιάζονται στο έργο, όπως για παράδειγμα της Άντα Λάβλεϊς (εικ. 7). Στο πρώτο μέρος του βιβλίου φέρεται να λέει «τρύπωσε στο μυαλό μου μια ιδέα, από αυτές που δε

μπορείς να αγνοήσεις, όσο αταίριαστες κι αν τις θεωρούν οι άλλοι σε σχέση με το φύλο, τον ρόλο ή την περιορισμένη φύση της δουλειάς σου» (εικ. 8).

Εικόνες 7 & 8
Οπτική και λεκτική αφήγηση πρώτου μέρους

Τα δε λεγόμενα της Ενριέτα Σουάν-Λίβιτ (εικ. 9), «οι 'υπολογιστές' ήμασταν εμείς οι γυναίκες, που θεωρούμασταν ικανές μόνο για μηχανικές, επαναλαμβανόμενες δουλειές των 30 σεντς την ώρα» (εικ. 10), επιβεβαιώνουν πως η Κάσδαγλη επεδίωξε να εμφυσήσει στους αναγνώστες του έργου της την ιδέα ότι οι γυναίκες δεν είναι σωστό να οικειοποιούνται χαρακτηριστικά που τους έχουν αποδοθεί ένεκα κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων και προκαταλήψεων (Diekman et al., 2013· Hacking, 1992· Starr & Zurbriggen, 2017).

Εικόνες 9 & 10
Οπτική και λεκτική αφήγηση πρώτου μέρους

Άτλαντας σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες της ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο

Το βιβλίο της Κολόμπο (εικ. 11) είναι επίσης βιβλίο γνώσεων που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας.

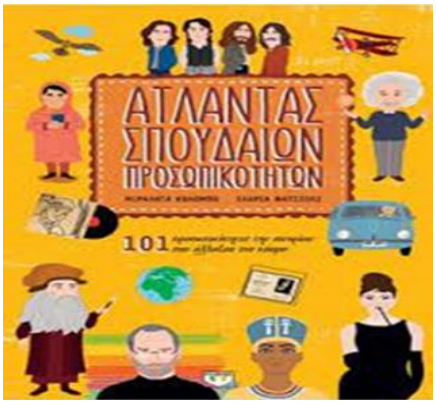

Εικόνα 11
Άτλαντας σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες της Ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο

Σε αυτό λαμβάνει χώρα η αποκάλυψη εαυτού των προσωπικοτήτων που, μέσα από μια φεμινιστική, φιλελεύθερη προσέγγιση, αναδεικνύεται η συμμετοχή και των δύο φύλων στον επιστημονικό κλάδο (Beasley, 2008· Tong, 1998). Τα ζωηρά χρώματά του στο προσεγμένο του περικείμενο και το γυαλιστερό του, σκληρό εξώφυλλο, προσκαλούν τον μικρό αναγνώστη να το ανοίξει. Κριτήριο αξιολόγησης των παιδικών βιβλίων γνώσεων είναι, βέβαια, και η οργάνωση του περιεχομένου τους, π.χ. με τον διαχωρισμό τους σε ενότητες με τίτλους και υπότιτλους, ώστε οι παρεχόμενες πληροφορίες να προσεγγίζονται ευκολότερα από τον αναγνώστη (Norton, 2003). Σε αυτό η συγγραφέας έδωσε ιδιαίτερη σημασία, αφού στα Περιεχόμενα προέβη στον διαχωρισμό των προσωπικοτήτων. Συγκεκριμένα, κατηγοριοποίησε τα πρόσωπα των οποίων τη ζωή και τη δράση θέλησε να προβάλει στις ομάδες των Καλλιτεχνών, των Ιδιοφυϊών, των Λογοτεχνών, των Σοφών, των Γενναίων και των Οραματιστών (εικ. 12 & 13). Τα παιδιά μπορούν, λοιπόν, να οργανώσουν τη σκέψη τους, αντιλαμβανόμενα πως οι μικροϊστορίες των ομαδοποιημένων ανθρώπων είναι αυτές που συνθέτουν την πλοκή του βιβλίου.

Εικόνες 12 & 13
Περιεχόμενα

Εκτός από την παραπάνω τακτική, η συγγραφέας προέβη στην προσθήκη διαγραμμάτων, όπου απεικονίζονται τα πρόσωπα που ανήκουν σε κάθε μια από τις κατηγορίες. Βοηθά έτσι τα παιδιά να αποκτήσουν και μια πρώτη εικόνα ως προς το τι εστί μεθοδικότητα και ταξινόμηση: φέρ' ειπείν, παρουσιάζει με ενδιαφέροντα τρόπο τις Ιδιοφυίες με τη βοήθεια και της εικονογράφησης (εικ. 14), που είναι η ομάδα με τα πρόσωπα που, εν προκειμένω, μας ενδιαφέρουν. Στο κεφάλαιο, λοιπόν, με τις Ιδιοφυίες, υπάρχουν τα βιογραφικά τους στοιχεία (ονόματα, ημερομηνίες γέννησης και θανάτου) και το εικονογραφημένο τους πορτρέτο. Κάθε προσωπικότητα συστήνεται στο παιδί σε πρώτο πρόσωπο. Η παρουσίαση έπεται μιας επεξηγηματικής λεζάντας που, σύμφωνα με την άποψη της συγγραφέως, χαρακτηρίζει το εκάστοτε αυτοβιογραφούμενο πρόσωπο.

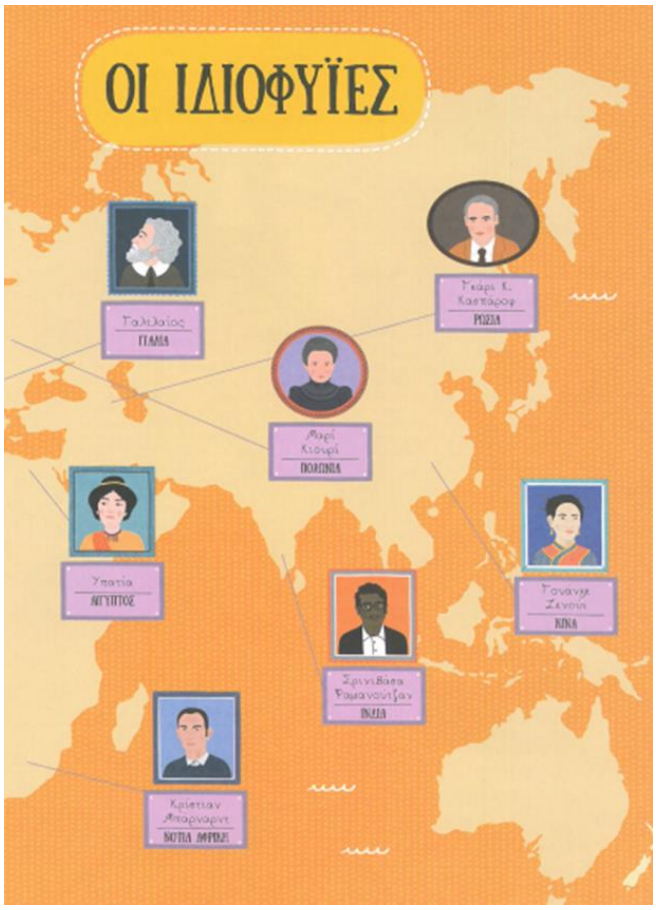

Εικόνα 14
Κεφάλαιο "Ιδιοφυΐες"

Σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου η γραμματοσειρά γίνεται bold. Πρόκειται για το οπτικό δράμα που δημιουργεί η συγγραφέας, ουσιαστικά, για να δώσει έμφαση στα σημεία που, κατά τη γνώμη της, οφείλουν να εστιάσουν την προσοχή τους τα παιδιά-αναγνώστες. Η αφήγηση καταλαμβάνει είτε ολόκληρη σελίδα, είτε σε κάθε σελίδα τη μια από τις δύο στήλες που την κοσμούν (εικ.15). Κάθε παρουσίαση περιλαμβάνει τους βασικούς σταθμούς στη ζωή κάθε ιστορικής προσωπικότητας και ολοκληρώνεται με μια φράση που περικλείει τη φιλοσοφία ζωής της (εικ. 16). Η αναγραφή του «μότο» κάθε

προσώπου, θα σχολιάζαμε πως φανερώνει την ηθικοδιδακτική πρόθεση της Κολόμπο και, παράλληλα, υποδηλώνει την υποκειμενικότητα της αντικειμενικής γνώσης.

Ενδεικτικά αναλύουμε την ιστορία της ιδιοφυΐας Μαρί Κιουρί (εικ. 17), που καταλαμβάνει ολόκληρη σελίδα του βιβλίου: Η Κολόμπο συστήνει στο ανήλικο αναγνωστικό κοινό την επιστημόνισσα που, όπως φέρεται να λέει η ίδια στην επεξηγηματική λεζάντα κάτω από το όνομα και το σκίτσο της, ήταν «η μοναδική γυναίκα που κέρδισε δύο βραβεία Νόμπελ!» (Κολόμπο, 2019:27). Αυτό θεωρούμε ότι το κάνει σε μια προσπάθειά της να προσδιορίσει τη γυναίκα, όχι με βάση βιολογικές συνιστώσες ή τους δεσμούς της με το ανδρικό φύλο, αλλά στη βάση των προσωπικών της επιτευγμάτων, με τα οποία η Κιουρί ανήλθε κοινωνικά και κατέρριψε στην πράξη θεωρίες για την κατωτερότητα του θηλυκού (Μπακαλάκη, 1994· Rosaldo & Lampher, 1974).

Εικόνα 15
Συνδυασμός οπτικής και λεκτικής αφήγησης σε δυο στήλες

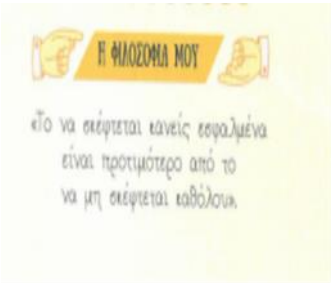

Εικόνα 16
Η φιλοσοφία των προσώπων

Παράλληλα με τον λεκτικό κώδικα, εντοπίζονται συμβολικά σκίτσα, μέρος του «εικαστικού αλφάβητου» του βιβλίου: Γυάλινα και πλαστικά σκεύη εργαστηρίου, εργαστηριακά όργανα μέτρησης, σημειωματάρια, εικονίδια ατομικού πυρήνα και μαθηματικοί και χημικοί τύποι, ουσιαστικά επιβεβαιώνουν τα γραφόμενα. Η Μαρί Κιουρί, που απεικονίζεται σοβαρή και αγέρωχη, απευθύνεται στους αναγνώστες σε

πρώτο πρόσωπο, προσδίδοντας τοιουτοτρόπως αμεσότητα και ζωηρότητα στο κείμενο (Narančić - Kovač, 2020). Αμεσότητα χαρίζει στο έργο, βέβαια, ο τρόπος με τον οποίο απευθύνεται η Κιουρί στον αναγνώστη, ξεκινώντας την αυτοπαρουσίασή της από τα παιδικά της χρόνια, με τη φράση: «Όσο είμαι παιδί, με λένε Μαρία Σκουοντόφσκα, όνομα δύσκολο να το προφέρει κανείς. Είμαι το μικρότερο παιδί μιας οικογένειας με πέντε παιδιά» (Κολόμπο, 2019, σελ. 27) Εδώ ανιχνεύουμε την απόπειρα της συγγραφέως να γεφυρώσει τη χρονική απόσταση στο μυαλό των παιδιών και να καταστήσει προσιτή στο κοινό μια «ιδιοφυία».

Εικόνα 17
Η παρουσίαση της ιστορίας της Κιουρί

Επιπρόσθετα, γίνεται αντιληπτή η προσπάθεια της Κολόμπο να ωθήσει το παιδί να συνειδητοποιήσει όσα υπονοούνται στη λεκτική τροπικότητα, αφενός σχετικά με τη σημασία του επιστημονικού γραμματισμού, αφετέρου δε με το φύλο: Καθώς, δηλαδή, διαβάζει πως η Κιουρί «εγγράφηκε κρυφά σε κρυφό διδασκαλείο» της Πολωνίας, γιατί εκεί «απαγορευόταν στις γυναίκες να φοιτούνε στα πανεπιστήμια», όπως και την εξομολόγησή της πως, τα λεφτά που έπαιρνε σαν γκουβερνάντα, προτιμούσε να τα κρατά για να σπουδάσει στη Σορβόννη και να «κοιμάται σε ένα μικροσκοπικό δωμάτιο, χωρίς φως και νερό», ενώ «συχνά πεινούσε τόσο πολύ, που λιποθυμούσε από την πείνα» (Κολόμπο, 2019), αναμφίβολα το παιδί προβληματίζεται. Ενώσω, όμως, διαβάζει τα επιστημονικά επιτεύγματα της Κιουρί, κατανοεί πως οι παραπάνω θυσίες και η επιμονή άξιζαν, καθώς η Κιουρί έγινε μια γυναίκα ικανή για οικοδόμηση και εφαρμογή επιστημονικών γνώσεων, που την οδήγησαν σε σπουδαίες ανακαλύψεις · ανακαλύψεις με σκοπό την κατανόηση του κόσμου και την πρόοδο της κοινωνίας (Gallagher & Harsh, 1997· Hurd, 1997).

Επιπροσθέτως, διακρίνουμε την πρόθεση της Κολόμπο να θέσει υπό αμφισβήτηση στερεότυπες κοινωνικές αντιλήψεις που καταδικάζουν τη γυναίκα

επιστήμονα σε υποδεέστερη θέση τόσο κοινωνικά, όσο και οικονομικά συγκριτικά με τους άντρες (Ρεντετζή, 2006a· Ρεντετζή, 2006b· Wahl et al, 2005). Χαρακτηριστικό είναι πως στο κείμενο υπάρχει η φράση «όταν σε ηλικία 28 ετών γνωρίζω τον έρωτα της ζωής μου, γίνομαι η μαντάμ Κιουρί. Μαζί ανακαλύπτουμε κάτι που θα αλλάξει την ιστορία: τη ραδιενέργεια» (Κολόμπο, 2019, σελ. 27). Τοιουτοτρόπως, καταδεικνύεται πως οι γυναίκες που ασχολούνται με την επιστήμη, μπορούν να διεκδικούν και να απολαμβάνουν τον έρωτα και, χωρίς να υποτάσσονται στον σύζυγο, να παραμένουν επιτυχημένες και να λογίζονται ισότιμες· όπως η Μαρί Κιουρί, που μπορεί να πήρε παραδοσιακά το επώνυμο του συζύγου της, ωστόσο δεν έχασε ποτέ την ανεξαρτησία και την προσωπική της αναγνώριση της στον επιστημονικό χώρο.

Τα παραπάνω μηνύματα προωθούνται στο αναγνωστικό κοινό και μέσα από τις ιστορίες της Γουάνγκ Ζενούι, της «αστρονόμου της σεληνιακής έκλειψης!» (Κολόμπο, 2019, σελ. 26), της αλεξανδρινής Υπατίας, που «ήταν ερωτευμένη με την αλήθεια!» (σελ. 28), της Άντα Λάβλεϊς, της «μητέρας του υπολογιστή!» (σελ. 29), της Ρόζαλιν Φράνκλιν, «της βασίλισσας του DNA!» (σελ. 30), της Μαρίας Σίβυλλα Μέριαν, «της γυναίκας που ζωγράφισε τα έντομα!» (σελ. 31), της Ρίτας Λέβι-Μονταλτσίνι, «της πρωτοπόρου των νευρικών κυττάρων!» (σελ. 31) και της Χέντι Λαμάρ, «της γυναίκας που είναι ηθοποιός αλλά και επιστήμονας!» (σελ. 33). Μέσα από αυτή την πολυτροπική, σύντομη αυτοβιογραφικού τύπου παρουσίαση της ζωής γυναικών διαφορετικών εθνικοτήτων και εποχών, η συγγραφέας με τη βοήθεια της εικονογράφου διαχειρίζεται την ιστορία ως αντικατοπτρισμό της ανθρώπινης κατάστασης στο έργο της και, όπως η Κάσδαγλη, αναδεικνύει πως η μυθοπλασία μπορεί να συνδυαστεί με την αυτοβιογραφία, καθιστώντας εφικτή τη σύνδεση συνειδητού-ασυνείδητου.

Επιπρόσθετα, προκειμένου να βοηθηθεί το παιδί να ακολουθήσει τη σωστή σειρά των πληροφοριών που αφορούν στην Κιουρί και να αποκτήσει σαφή εικόνα για το αυτοβιογραφούμενο πρόσωπο, στην ίδια σελίδα, δεξιά από το κείμενο, εντοπίζεται επεξηγηματική πινακίδα που γράφει «ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕ ΤΟ ΝΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΟΥ!». Κάτω από αυτή ακολουθεί νήμα χρονολογιών, με ημερομηνίες-σταθμούς για τη ζωή της Κιουρί (εικ.18).

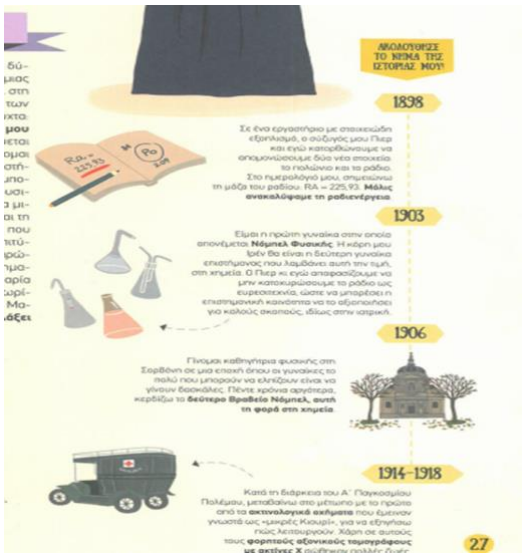

Εικόνα 18
Το νήμα της ιστορίας της

Ανάμεσα στα σκίτσα που συμπληρώνουν το νόημα της αφήγησης, ενισχύουν τη διδακτική λειτουργικότητα της εικόνας και υπογραμμίζουν το γνωσιακό της περιεχόμενο (Ασωνίτης, 2001), διακρίνουμε και ένα ακτινολογικό όχημα, «το πρώτο της εποχής», που έμεινε γνωστό μαζί ως «μικρή Κιουρί» προς τιμήν της άοκνης επιστημόνισσας. Με τη βοήθεια της «μικρής Κιουρί» η αυτοβιογραφούμενη ιδιοφυία πληροφορεί τον αναγνώστη ότι μετέβη στο μέτωπο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου για να εξηγήσει και στους υπόλοιπους επιστήμονες πώς λειτουργούσαν, ουσιαστικά, αυτοί οι «φορητοί αξονικοί τομογράφοι με τις ακτίνες Χ» (Κολόμπο, 2019, σελ. 27). Η παράθεση της συγκεκριμένης πληροφορίας, χαρίζει επιστημονική εγκυρότητα στην αφήγηση και, παράλληλα, παρωθεί τα παιδιά να ερευνήσουν σχετικές πηγές, να ενημερωθούν περισσότερο για όσα διαβάζουν και να ταξινομήσουν το υλικό που αναζητούν.

Στην ταξινόμηση αυτή θεωρούμε ότι ωθείται ο αναγνώστης-θεατής χάρη στις ζωγραφιές της Φατσόλι που, εκτός από το ότι παρουσιάζουν επαρκώς και κατανοητά τα γραφόμενα, λειτουργούν ως οργανωτικά στηρίγματα για το παιδί. Όπως προαναφέρθηκε, συλλειτουργούν με το κείμενο και το συμπληρώνουν, ενώ χάρη στο χαρούμενο χρώμα τους, εξάπτεται το ενδιαφέρον του αναγνώστη-θεατή και το βιβλίο της Κολόμπο αποκτά ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Παρότι πολύχρωμα, τα σκίτσα δεν προκαλούν χρωματικό κορεσμό (Kress & van Leeuwen, 2003). Επίσης, εκτός από το ότι υποβοηθούν την κατανόηση του κειμενικού περιεχομένου, θα λέγαμε πως επιδρούν στον γνωστικό και στον συναισθηματικό τομέα του μικρού αναγνώστη (Arhheim, 1969· Bezemer & Kress, 2008).

Συμπεράσματα

Τα παιδικά βιβλία γνώσεων είναι έργα όπου οι γνώσεις μεταδίδονται οργανωμένες με λογική και ακρίβεια, λεκτικά και εικονιστικά. Στο παρόν άρθρο κατέστη σαφές πως στα πραγματογνωστικά βιβλία γνώσεων η υβριδικότητα αποτελεί ένα από τα βασικά τους γνωρίσματα. Στα έργα που αναλύθηκαν συνοπτικά, η αφήγηση ακροβατεί μεταξύ γεγονότος και μυθοπλασίας, αφού οι πρωταγωνίστριες παρουσιάζονται μέσα από τεχνικές που παλινδρομούν ανάμεσα στη μνημονική αφήγηση εαυτού και τη φαντασία των λογοτέχνιδων (Folkenflik, 1993· Rom & van Langenhove, 1999). Συνδυάζεται η αισθητική και πληροφοριακή ανάγνωση κειμένου και εικόνων και αναδεικνύεται η υποκειμενικότητα της αντικειμενικής γνώσης (Benton, 2011· Bruner, 1993· Gilles, et al 2001).

Συγκεκριμένα οι λογοτέχνιδες, μέσα από τη χρήση μιας απλής γλώσσας με έντονη την προφορικότητα του λόγου, εξέθεσαν προσωπικές ιστορίες εμβληματικών φιγούρων. Εξοικείωσαν έτσι τους αναγνώστες τους με τη βαθύτερη κατανόηση της ανθρώπινης δράσης, να τους προϊδεάσουν για το ότι το φύλο αποτελεί κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή και να τους παρωθήσουν να ασχοληθούν με την Επιστήμη, ανεξαρτήτως φύλου (Eakin, 1986). Επιβεβαιώνοντας πορίσματα διαπολιτισμικών και φεμινιστικών προσεγγίσεων, βάσει των οποίων η Λογοτεχνία για παιδιά δύναται να συμβάλει στην κατανόηση και την αποδοχή του φύλου (Benton 2006), η Κάσδαγλη και η Κολόμπο καταδεικνύουν ότι η αντίληψη πως η εξυπνάδα, η τόλμη, η εφευρετικότητα, η επιμονή, η ανεξαρτησία και η αποφασιστικότητα δεν είναι χαρακτηριστικά μόνο των ανδρών, αλλά και των γυναικών (Brickhouse et al., 2000· Μαραγκουδάκη, 1993). Μάλιστα, παρωθούν το κοινό τους να υιοθετήσει τα ανωτέρω χαρακτηριστικά των γυναικών που ασχολήθηκαν με την Επιστήμη, κατέρριψαν στερεοτυπικές συνδέσεις της

αρρενωπότητας με την επιστημονική σκέψη και παραγκώνισαν κοινωνικές, προσωπικές και οικονομικές δυσκολίες (Archer et al., 2013· Harding, 2004)· εξ ου και το παροτρύνουν «να μην ξεχνά να ρισκάρει και να δοκιμάζει να κάνει τα πράγματα με καινούργιους τρόπους» (Κάσδαγλη, 2019, σελ. 35), αφού «δεν πρέπει να φοβόμαστε τίποτα σε αυτή τη ζωή. Όλα είναι προς κατανόηση» (σελ. 27).

Βιβλιογραφία

Αγγελάκη, Ρ. Τ. (2021). Η Ελληνική Επανάσταση στο βιβλίο γνώσεων: Μια προσπάθεια εγχάραξης της εθνικής ιστορικής μνήμης και της συλλογικής ταυτότητας στις παιδικές αφηγηματικές αναπαραστάσεις. *Κείμενα Παιδείας*, *2*(2), 1-7. https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.26612

Ασωνίτης, Π. (2001). *Η εικονογράφηση στο βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας*. Καστανιώτης.

Anderson, N. A. (2002). *Elementary children's literature*. Allyn & Bacon.

Archer, L., DeWitt, J., Osborne, J., Dillon, J., Willis, B., & Wong, B. (2013). 'Not girly, not sexy, not glamorous': Primary school girls' and parents' constructions of science aspirations. *Pedagogy, Culture & Society*, *21*(1), 171-194.

Arnheim, R. (1969). *Visual thinking*. University of California Press.

Barry, P. (2013). *Γνωριμία με τη θεωρία. Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*, 2η Έκδ. Βιβλιόραμα.

Barton, K., McCully, A. W., & Marks, M. J. (2004). Reflecting on elementary children's understanding of history and social studies: An inquiry project with beginning teachers in Northern Ireland and the United States. *Journal of Teacher Education*, *55*(1), 70-90.

Beasley, C. (2008). Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World. *Men and Masculinities*, *11*(1), 86-103. https://doi.org/10.1177/1097184X08315102

Benton, M. (2006). Η κριτική της αναγνωστικής ανταπόκρισης. Στο P. Hunt (Επιμ.), *Κατανοώντας τη Λογοτεχνία για Παιδιά* (Χ. Μητσοπούλου, Μτφρ.) (σσ. 96- 130). Μεταίχμιο.

Benton, M. (2011). Towards a Poetics of Literary Biography. *Journal of Aesthetic Education*, *45*(3), 67-87. doi:10.5406/jaesteduc.45.3.0067

Bezemer, J., & Kress, G. (2008). Writing in multimodal texts: a social semiotic account of designs for learning. *Written Communication*, *25*(2), 166-195.

Brickhouse, N. W., Lowery, P., & Schultz, K. (2000). What kind of a girl does science? The construction of school science identities. *Journal of Research in Science Teaching*, *37*(5), 441-458.

Buck, G. A., Leslie-Pelecky, D., & Kirby, S. K. (2002). Bringing female scientists into the elementary classroom: Confronting the strength of elementary students' stereotypical images of scientists. *Journal of Elementary Science Education*, *14*(2), 1-9.

Bruner, J. (1993). The Autobiographical Process. In R. Folkenflik (Ed.), *The Culture of Autobiography. Constructions of Self-Representations* (pp. 38-56). Stanford University Press.

Γαζή, Έ. (2003). Περί μεταμοντερνισμού και ιστοριογραφίας. *Ο Πολίτης*, *107*, 18-21.

Cockburn, C. (2009). On "The Machinery of Dominance: Women, Men, and Technical Know-How". *Women's Studies Quarterly*, *37*(1/2), 269-273.

Diekman, A. B., Johnston, A. M., & Loescher, A. L. (2013). Something old, something new: Evidence of self-accommodation to gendered social change. *Sex Roles: A Journal of Research*, *68*(9-10), 550-561. https://doi.org/10.1007/s11199-013-0263-6

Doonan, J. (1999). 'Beware Beware': Image, word and apprehension. In G. C.Hodges, M. J. Drummond, & M. Styles (Eds.), *Tales, Tellers and Texts* (pp.102-115). Cassell.

Eakin, P. J. (1985). *Fictions in Autobiography. Studies in the art of Self- Invention*. Princeton University Press.

Eakin, P. J. (1986). Philippe Lejeune and the Study of Autobiography. *Romance Studies*, *4(*2), 1-14. doi:10.1179/026399087786621501

Fisher, R.W. (1984) Narration as a human communication paradigm: The case of public moral argument. *Communication Monographs*, *51*(1), 1-22. doi:10.1080/03637758409390180

Folkenflik, R. (1993). Introduction: The Institution of Autobiography. In R. Folkenflik (Ed.), *The Culture of Autobiography. Constructions of Self-Representations* (pp. 1-19). Stanford University Press.

Gallagher, J. J., & Harsh, G. (1997). Scientific Literacy: Science Education and Secondary Students. In W. Graber & C. Bolte (Eds.), *Scientific Literacy* (pp.13-34). IPN.

Genette, G. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method* (J. E. Lewin, Trans.). Cornell University Press.

Genette, G., Marin, L., & Mathieu-Colas, M. (1987). *Τα Όρια της Διήγησης* (Ε. Θεοδωροπούλου, Μτφ.). Καρδαμίτσα.

Gilles, C., Pierce, K.M., Andre, M., Bargiel, S., Beck, C., Dye, C., & Wolf, S. (2001). Pairing fact and fiction for deep understanding. *Language Arts*, *78*(6), 579-588.

Gilmore, L. (1994). The mark of Autobiography: Postmodernism, Autobiography, and Genre. In A. Kathleen, G. Leigh, & P. Gerald (Eds.), *Autobiography and Postmodernism* (pp. 3-18). The University of Massachusetts.

Hacking, I. (1992). Review of Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society. The Pasteurization of France, by B. Latour, A. Sheridan, & J. Law. *Philosophy of Science*, *59*(3), 510-512.

Harding, S. (1983). Is gender a variable in conceptions of rationality? A survey of issues. In C. C. Gould (Ed.), *Beyond Domination: New Perspectives on Women and Philosophy* (pp. 43-63). Littlefield Adams.

Harding, S. (2004). Rethinking feminist standpoint epistemology: what is "strong objectivity"? In S. Harding (Ed.), *The Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies* (pp. 127-140). Routledge.

Harré, R., & van Langenhove, L. (1999). Reflexive Positioning. Autobiography. In R. Harré & L. van Langenhove (Eds.), *Positioning Theory* (pp. 60-73). Blackwell.

Hekman, S. (1997). Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited. *Signs, 22*(2), 341-365.

Hurd, P. D. (1997). Scientific Literacy: New minds for a changing world. *Science Education*, 82, 407-416.

Jay, P. (1984). *Being in the Text. Self-Representation from Wordsworth to Roland Barthes.* Cornell University Press.

Κανατσούλη, Μ. (2018). *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας* (3η έκδ.). University Studio Press.

Καρπόζηλου, Μ. (2000). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Καστανιώτης.

Κάσδαγλη, Σ. (2020). *30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πως μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ.* Πατάκης.

Κολόμπο, Μ. (2019). *Άτλαντας σπουδαίων προσωπικοτήτων. 101 προσωπικότητες της Ιστορίας που άλλαξαν τον κόσμο* (Σ. Παχή, Μτφρ.). Ψυχογιός.

Kress, G., & van Leeuwen, T. (2003*). Reading Images. The Grammar of Visual Design.* Routledge.

Løvland, A. (2016). Talking about something real: the concept of truth in multimodal non-fiction books for young people. *Prose Studied, 38*(2), 172-187. doi:10.1080/01440357.2016.1232784

Lukens, R. J. (2003). *A Critical Handbook of Children's Literature* (7th Ed.). Pearson Education, Inc.

Μαραγκουδάκη, Ε. (1993). *Εκπαίδευση και Διάκριση των Φύλων. Παιδικά αναγνώσματα στο Νηπιαγωγείο.* Οδυσσέας.

Μπακαλάκη, Α. (1994). *Ανθρωπολογία, Γυναίκες και Φύλο*. Αλεξάνδρεια.

Μπενέκος, Α. (1980). Το Εικονογραφημένο Βιβλίο. *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο, 9-10*, 453-469.

McCallum, R., & Zipes, J. D. (1999). *Ideologies of Identity in Adolescent Fiction: The Dialogic Construction of Subjectivity*. Routledge.

Narančić - Kovač, S. (2020). A semiotic approach to non-fiction picturebooks. In G. Grilli (Ed.), *Non-fiction picturebooks: Sharing knowledge as an Aesthetic Experience* (pp. 69-89). Edizioni ETS.

Nora, P. (1978). La mémoire collective. Dans L. Le Goff (Dir.). *La Nouvelle Histoire* (pp. 398-401). Retz-CEPL.

Norton, D. E. (2003). *Through the Eyes of a Child. An Introduction to Children's Literature*. Merrill Prentice Hall.

Onley, J. (1980). *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. Princeton University Press.

Pella, M. O., O'Hearn, G. T., & Gale, C. G. (1966). Referents to scientific literacy. *Journal of Research in Science Teaching*, *4*, 199-208.

Prewitt, K. (1983). Scientific illiteracy and democratic theory. *Daedalus*, *112*(2), 49-64.

Ρεντετζή, Μ. (2006a). Η σκιαγράφηση της ιστορίας των γυναικών στις επιστήμες. *Σύγχρονα Θέματα*, 94, 50-61.

Ρεντετζή, Μ. (2006b). Φύλο και φυσικές επιστήμες: έμφυλα στερεότυπα και εκπαιδευτικές στρατηγικές υπονόμευσής τους. *Θέματα στην Εκπαίδευση*, *7*(1), 97-120.

Ricoeur, P. (1983). *Temps et récit. L'intrigue et le récit historique*. Seuil.

Rosaldo, M., & Lampher, L. (1974). *Woman, Culture and Society*. Stanford University Press.

Σακελλαρίου, Χ. (1990). *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Φιλιππότη.

Shortland, M. (1988). Advocating science: Literacy and public understanding. *Impact of Science on Society*, *38*(4), 305-316.

Spivak, G. (1999). *A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*. Harvard University Press.

Sprinker, M. (1980). Fictions of the Self: The end of Autobiography. In O. James (Ed.), *Autobiography. Essays Theoretical and Critical (*pp. 321-342). Princeton University Press.

Starr, C. R., & Zurbriggen, E. L. (2017). Sandra Bem's Gender Schema Theory After 34 Years: A Review of its Reach and Impact. *Sex Roles, 76*, 566-578. https://doi.org/10.1007/s11199-016-0591-4

Stoltzfus, B. (1998). Roland Barthes and Alain Robbe- Grillet: autobiography as fiction/ fiction as autobiography. *The International Fiction Review*, *15*(1), 1-8.

Τριάντου, Ι. (2012). *Από τη Θεωρία στην Ερμηνεία της Λογοτεχνίας*. Ίων.

Tong, R. (1998). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction* (2nd Ed.). Allen & Unwin.

Wahl, A, Holgersson, C. Hook, P., & Linghag, S. (2005). «*Εντάξει»: Θεωρίες για την Οργάνωση και το Φύλο* (Χρ. Παππάς, Μτφρ.). ΚΕΘΙ.

Wajcman, J. (2010). Feminist theories of technology. *Cambridge Journal of Economics*, *34*(1), 143-152.

Wittrock, B. (2000). Modernity. One, none, or many? European origins and modernity as a global condition. *Daedalus*, *129*(1), 31-60.